

Tusculum

2021
SOLIN-14

Tusculum

14

Nakladnik

Javna ustanova u kulturi
Zvonimir Solin
Kralja Zvonimira 50
Solin

Za nakladnika

Tonći Čićerić

Glavni urednik

Marko Matijević

Uredništvo

Joško Belamarić
Nenad Cambi
Dino Demicheli
Josip Dukić
Arsen Duplančić
Miroslav Katić
Šime Marović
Dražen Maršić
Michael Ursinus

Grafičko oblikovanje i priprema za tisak

Marko Grgić

Izrada UDK-a

Iva Kolak, Sveučilišna knjižnica u Splitu

Tisak

Jafra Print Solin

Naklada

500 primjeraka

Časopis je uvršten u podatkovne baze: ESCI (Emerging Sources Citation Index),
AWOL (The Ancient World Online), Hrčak (Portal znanstvenih časopisa Republike Hrvatske).

Izdavanje časopisa novčano podupire Grad Solin.

UDK 908(497.5-37 Solin)

Tiskana inačica: ISSN 1846-9469

Mrežna inačica: ISSN 1849-0417

Tusculum

Časopis za solinske teme

14

Solin, 2021.

Sadržaj

7-19	Nikola Cesarik	<i>M. Servilius, legatus pro praetore Caesaris Augusti (ad CIL 3, 14690)</i>
21-40	Irena Radić Rossi – David G. Ruff	Rimski brod na Trsteniku u Kaštel Sućurcu
41-62	Dražen Maršić	Salonitanske grobne are s motivom stabla kao dekorom bočnih ploha
63-76	Ana Demicheli – Dino Demicheli	Salonitanska nadgrobna ara obitelji <i>Aeronii</i> u Rimu
77-84	Nino Švonja	Nadgrobna stela Gaja K. Anterota iz Vranjica
85-92	Michael Ursinus	The <i>Terra Nullius</i> between the <i>Contado</i> of Split and the Pious Foundation (<i>vakıf</i>) of Rüstem Paşa c. 1574 – 1585
93-111	Krešimir Kužić	Utjecaj »maloga ledenog doba« na operacije tijekom oslobođenja Klisa 1648. godine
113-132	Mario Matijević	Solinski svećenici i Sokolsko društvo – govor pri blagoslovu Sokolane i zastave
133-165	Tonći Čičerić	Kulturno-prosvjetna djelatnost solinskog ogranka Seljačke sloge u predvečerje Drugoga svjetskog rata
167-219	Mirko Jankov	Pregled stanja pučkoga crkvenog pjevanja glagoljaških korijena u Solinu, Klisu, Vranjicu, Mravincima i Kučinama u 2020. godini
221		Naputak suradnicima <i>Tusculuma</i>

Nino Švonja

Nadgrobnna stela Gaja K. Anterota iz Vranjica

Nino Švonja
Arheološki muzej u Splitu
Zrinsko-Frankopanska 25
HR, 21000 Split
nino.svonja@armus.hr

Članak obrađuje nadgrobnnu stelu uzidanu kao spolij u pročelje obiteljske kuće Grubić u Vranjicu. Klesana je vrlo jednostavno – obrisi su naznačeni tek jednostavnom profilacijom unutar koje je epitaf na grčkom jeziku. Supruga Onomasta podiže ovu stelu svome suprugu Gaju K. Anterotu. Lijevo od natpisa uklesana su tri latinska križa. Natpis je do sada objavljen jedino u članku A. Steinbüchela i u CIG-u.

Ključne riječi: nadgrobnna stela, epitaf, spolij, križ, alfabet, Vranjic

UDK: 904(497.583Vranjic)
726.82(497.583Vranjic)“01/02”
003.071:811.14'02

Pregledni članak
Primljeno: 7. rujna 2021.

U časopisu *Tusculum* br. 11 autor ovoga članka donio je natpise uzidane kao spolije na području Vranjica. Tada su obrađena 23 natpisa.¹ U ovom članku donosi se još jedan natpis uzidan kao spolij, a tada nije objavljen.² Radi se o nadgrobnnoj steli koja je uzidana u južnom pročelju obiteljske kuće Grubić.³

Natpis je prvi put objavljen u članku Antona Steinbüchela koji ga smješta u Kaštel Sućurac.⁴ On je u Split i Solin došao kao pratnja caru Franji I. (1768. – 1835.) i njegovoj supruzi Karolini Augusti (1792. – 1873.) tijekom njihova putovanja kroz Dalmaciju 1818. godine. Steinbüchel je u pratnji bio kao osobni carev antikvar te je o tom posjetu napisao i dva članka u kojima je opisao carsko putovanje.⁵

U članku iz 1820. godine spominje natpise koje je zatekao u Kaštel Starom, Klisu, Solinu, Splitu, Sinju itd. Osim natpisa o kojem će biti riječi u ovom radu, navodi još 17 natpisa pod isti lokalitet – Kaštel Sućurac.⁶ Od tih 17 natpisa 11 ih inače bilo u Vranjicu i u članku su navedeni rednim brojevima od 78 do 82⁷ te od 84 do 91.⁸ Natpis pod brojem 83 nalazio se u tom trenutku u Sućurcu, ali je kasnije na nepoznat način dospio u Vranjic kod obitelji Benzon.⁹ Od svih »Steinbüchelovih natpisa«, danas su u Vranjicu vidljiva samo tri: br. 79,¹⁰ 89¹¹ i 91¹² dok su ostali nažalost zagubljeni. Moguće je da su uništeni ili su prekriveni žbukom.

Mijat Sabljar je bio na području Vranjica i Solina 1854. godine.¹³ Od natpisa koje spominje Steinbüchel, u svojim

1 N. Švonja 2018.

2 Istraživanje za ovaj članak napravljeno je u okviru projekta *Novi životi antičkih natpisa: epigrafski spoliji na području srednje Dalmacije* (EpiSpolia) koji financira Hrvatska zaklada za znanost (IP-2019-04-3537).

3 Autor zahvaljuje Anti Grubiću pok. Ante (Bumbaša) i njegovoj obitelji na informacijama i dozvoli za objavu. Kuća je prije njih bila u vlasništvu pok. Tome Jelića (Ješerova) (1905. – 1990.) pok. Jerka koji je bio ujak Anti Grubiću. Po kazivanju vlasnikove kćere, kuća je izgrađena oko 1831. godine.

4 A. Steinbüchel 1820, str. 25, br. 85.

5 M. Špikić 2006, str. 175, bilj. 10. Naslovi članaka su: *Nachrichten aus Briefen. Wiener Zeitschrift für Kunst, Literatur, Theater und Mode*, Wien 28. V. 1818., str. 517-519 i *Dalmatien. Eine Reiseskizze. Jahrbücher der Literatur. Anzeige-blatt für Wissenschaft und Kunst* 20/12, III/1820, Wien 1820.

6 A. Steinbüchel 1820, str. 24-26, br. 74-91.

7 To su natpisi Lucija Papinija Hermesa – CIL 3, 2457; Galije Sekunde – CIL 3, 2342; Publija Turpilija – CIL 3, 2383, 8627; Celije Peregrine – CIL 3, 2295; Elije Ursine – CIL 3, 2154.

8 Natpisi su: o munificijenciji – CIL 3, 1999; Cezidije Romane – CIL 3, 2254; Klaudije Januarije – CIL 3, 2285; Julija Januarija – CIL 3, 2368; Lucija Varija Vera – CIL 3, 2101; Loka – CIL 3, 1994; supruga podiže stelu suprugu – CIL 3, 2627. Pod brojem 85 je natpis o kojem je riječ u ovom radu.

9 CIL 3, 2478, 8636; B. Nedved 1992, str. 12-13, br. 19.

10 CIL 3, 2342; I. Mirnik 1981, str. 235, 237; N. Švonja 2014, str. 250-252, kat. br. 2.

11 CIL 3, 2101; I. Mirnik 1981, str. 233; N. Švonja 2018, str. 37, kat. br. 1.

12 CIL 3, 2627; N. Švonja 2014, str. 258-259, kat. br. 8.

13 Mijat Sabljar boravio je u Dalmaciji nekoliko puta. Detaljnije o tome v. Mirnik 1981, str. 209-240.

bilježnicama potvrdio je samo natpise Lucija Papinija Hermesa,¹⁴ Galije Sekunde,¹⁵ Celije Peregrine,¹⁶ Cezidije Romane,¹⁷ Klaudije Januarije.¹⁸

Tek se u CIL-u donose ispravci za natpise koje je Steinbüchel pogrešno objavio. To se odnosi za natpise 78 (CIL 3, 2457), 79 (CIL 3, 2342), 82 (CIL 3, 2154),¹⁹ 84 (CIL 3, 1999), 86 (CIL 3, 2254), 87 (CIL 3, 2285), 88 (CIL 3, 2368), 90 (CIL 3, 1994), 91 (CIL 3, 2627).²⁰ Za natpis br. 83 (2478, 8636) Buličevom je rukom prekriven Sućurac i nadopisan ispravan lokalitet – Vranjic u zdanju Henrika Benzona.²¹ Slično je i s ulomkom sarkofaga CIL 3, 2258. Za njega nije jasno je li iz Vranjica ili Sućurca, ali je je kasnije prebačen u nadbiskupsku palaču u Splitu (tzv. Stara biskupija) te je nakon njezina rušenja prenesen u Arheološki muzej u Splitu.²²

Slijedom navedenoga nameću se dva pitanja. Prvo je zašto je Steinbüchel naveo natpise pod lokalitet Kaštel Sućurac i, drugo, zašto je naveo samo neke natpise, npr. iz kuće Benzon, a ostale nije. Na oba pitanja je teško odgovoriti. U prvom se možda radi o grešci, a u drugom nije jasno zašto nije naveo sve natpise uzidane u kuću Benzon koji su morali biti uzidani tijekom njezine izgradnje. Kuća se prvi put spominje na katastarskoj mapi iz 1831. godine, a sigurno je sagrađena prije. Vlasnik joj je bio vranjičko-solinski župnik don Mate Benzon (1775. – 1840.), koji je obnašao svećeničke službe u Vranjicu od 1799. do 1801. te od 1803. do 1808. godine, a župničku službu od 1808. do 1840. godine.²³ Natpisi 79 i 91²⁴ se i danas nalaze uzidani u toj kući.²⁵

Naposljetku ostaje natpis koji je objavljen pod red. br. 85 (sl. 1). On je, kao što je već napisano na početku, prvi put objavljen u Steinbüchelovu članku i to s pogrešno navedenim mjestom čuvanja. Sljedeća, a ujedno i zadnja objava je u CIG-u gdje je iz Steinbüchelova članka preuzeta informacija o čuvanju u Kaštel Sućurcu.²⁶

Slika 1
Južno pročelje kuće Grubić s uzidanom stelom
(snimio D. Demicheli)

Stela je uzidana u južno pročelje obiteljske kuće Grubić, u Ulici mladih 15 u Vranjicu. Je li prije toga bila uzidana u nekoj drugoj kući ili se nalazila negdje drugdje, teško je govoriti, ali svakako je bila dostupna u vrijeme kada je Steinbüchel prolazio ovim krajevima. Pripada tipu nearhitektonskih nadgrobnih stela s upisanim zabatom.²⁷ Klesana je od vapnenca. Visina cijele ploče je 58 cm, a širina 26 cm. Visina natpisnog polja je 38,5 cm, a širina 15 cm.

Stela nije klesana poput tipičnih nearhitektonskih nadgrobnih stela s upisanim zabatom, već je napravljena vrlo stilizirano. Njezini obrisi naznačeni su jednostavnom profilacijom. Sastoji se od trokutastog zabata koji je horizontalnom crtom podijeljen u dva dijela. Sa svake njegove strane, a na mjestu spoja zabata i natpisnoga polja, nalazi se stilizirani akroterij oblikovan zaobljenom crtom. Desni akroterij je viši od lijevoga. Natpisno polje

14 CIL 3, 2457; I. Mirnik 1981, str. 235, 238.

15 Usp. bilj. 10.

16 CIL 3, 2295; I. Mirnik 1981, str. 234.

17 CIL 3, 2254; I. Mirnik 1981, str. 233.

18 CIL 3, 2258; I. Mirnik 1981, str. 233.

19 U CIL-u stoji da se nekoć nalazio kod svećenika Bartula Burića, a kasnije je došao u posjed Ante Bilića koji je živio na kućnom broju 22 (po starom katastru). Don Bartul Burić bio je rodom iz Vranjica, a službe u Vranjicu je vršio u razdoblju od 1705. do 1753. godine s prekidima, dok je vranjički župnik bio u dva navrata – od 1714. do 1715. i od 1746. do 1749. O tome detaljnije v. I. Grubišić 2011, str. 141.

20 Prvi broj odnosi se na objavu kod Steinbüchela.

21 Primjedba se nalazi na primjerku CIL-a u knjižnici Arheološkog muzeja u Zadru. U Arheološkom muzeju u Splitu postojala su dva primjeka CIL-a. Jedan od njih je imao rukom pisane Buličeve primjedbe za pojedine natpise. Nakon Drugoga svjetskog rata odlučeno je da se jedan primjerak pokloni Arheološkom muzeju u Zadru i tada je greškom poslan »Buličev« primjerak.

22 CIL 3, 2258; B. Nedved 1992, str. 11, br. 9.

23 D. Kečkemet – I. Javorčić 1984, str. 99; M. Ivanišević – Đ. Ivanišević 2011, str. 116-117; N. Švonja 2014, str. 246.

24 Usp. bilj. 10 i 12.

25 N. Švonja 2014, str. 250-252, kat. br. 2; str. 258-259, kat. br. 8.

26 CIG 2, 1833.

27 D. Maršić 1997, str. 102.

naznačeno je s po jednom crtom sa svake strane, dok je takva crta na dnu izostala. Početak natpisa, tj. nadgrobnna formula, smještena je između horizontalne crte kojom je podijeljen zabat i vrh tijela stele, a ostatak epitafa je unutar natpisnog polja. Natpis ima osam redaka klesanih grčkim alfabetom:

Θ(εοῖς) Κ(αταχθονίοις)
Ὀνομά=
στη · Ἰδί=
ω ἀνδρῖ
5 Γ(άιω) · Κ(λαυδίω) · Ἀντέ=
ρωπι · χά=
ριν μνε=
ίας.²⁸

Prijevod: *Bogovima podzemnoga svijeta, Onomasta svome suprugu Gaju K. Anterotu, za uspomenu (podize).*

Visina slova u prvom retku iznosi 2,2 cm, u drugom 3 cm, trećem 2,8 cm, četvrtom 2,9 cm, petom 2,5 cm, šestom 2,5 cm, sedmom 3 cm i u osmom retku 2 cm. Distinkcije u obliku točaka nalaze se u trećem, petom, šestom i osmom retku.

Na početku epitafa zazivaju se podzemni bogovi u skraćenom obliku Θ Κ. U latinskoj varijanti je to česta formula *Dis Manibus* koja se najčešće pojavljuje skraćenicom D M.²⁹ Dok se u rimskoj varijanti podzemni bogovi navode pod imenom Mani, u grčkoj nemaju ime, već se navode skupnim nazivom kao podzemni bogovi. Ovakva posveta je vrlo česta i na latinskim, ali i na grčkim natpisima rimskog vremena. To se najbolje može vidjeti uvidom u CIG. Ima natpisa na kojima se posveta kleše na latinskom, a ostatak epitafa je na grčkom.³⁰

Dirljivi natpis je postavila Onomasta svome suprugu Gaju K. Anterotu. Kognomen Ὀνομάστη grčkog je podrijetla i dosta je čest na području južne Italije, poznate kao *Magna Graecia*, a drugdje se rijetko spominje. Na tom području se javlja u latinskom obliku. U Dalmaciji je ovaj kognomen zabilježen samo na još jednom natpisu – CIL 3, 14821, opet na latinskom.³¹

Sigle Γ i Κ su u natpisu inicijali pokojnikova predimena i gentilicija. Predime bi restituirano u nominativu glasilo Γάιος odnosno u latinskoj varijanti *Caius*. S gentilicijem

Slika 2
Stela Gaja K. Anterota (snimila A. Demicheli)

je malo drugačije. U preuzetoj restituciji urednik je restituirao kognomen kao *Καικιλίω* koji se ne može uzeti kao siguran.³² S obzirom da rimskih gentilicija ima na tisuće, oni se u pravilu uvijek pišu cjelovito, dok se jedino kratecarski gentiliciji, koji su i najčešći. Razlog tolikom broju je

28 Zahvaljujem izv. prof. dr. sc. Dinu Demicheliju na fotografiji, savjetima i pomoći u prijevodu natpisa. Kolegici Ani Demicheli i Tonću Seseru, višem muzejskom fotografu, zahvaljujem na fotografijama.

29 G. Klaffenbach 1957, str. 57.

30 U Arheološkom muzeju u Splitu izložena je takva nadgrobnna stela podignuta u spomen na Asterisa (inv. br. AMS A-181). Posveta Manima klesana je na latinskom, epitaf u stihovima na grčkom, a pokojnik u ruci drži diptih na kojem se nalaze uklesani stenografski znakovi.

31 G. Alföldy 1969, str. 256. Ulomak se čuva u Arheološkom muzeju u Splitu pod inv. br. AMS A-2729.

32 CIG 2, 1833.

u tome što su rimski carevi imali najviše robova, a samim time i oslobođenika.³³ Kod ovog natpisa moglo bi se raditi o carskom gentiliciju *Claudius*. Često se kratica ovoga gentilicija na latinskom javlja kao *Cl.*, a na grčkom kao *Κλ.* Međutim, postoje primjeri kada se navodi samo početno slovo.³⁴ Ovdje je ili namjerno stavljeno samo slovo *K* ili se dogodilo da je klesar slučajno ispustio slovo *Λ*. Gentilicij je, kao što je već spomenuto, raširen davanjem rimskoga građanskog prava oslobođenima. Raširen je posebno u podunavskim, galskim i germanskim provincijama. U Dalmaciji nije tako raširen kao neki drugi carski gentiliciji. Prvotne Klaudije može se naći na području Liburnije. Ostali nositelji su mahom carski oslobođenici te vojnici i njihovi potomci s područja keltskih provincija. Veliki broj Klaudijâ u Saloni i na njezinu ageru zabilježen je u razdoblju kasnog principata.³⁵ U Vranjicu se nalazi uzidana kao spolij još jedna nadgrobna stela gdje je gentilicij naveden jednim slovom – *C.*³⁶

Kognomen *Ἀντίρωϛ* raširen je na području Italije i Hispanije, a najčešći nosioci bili su robovi.³⁷ Na tom području navodi se u latinskom obliku, a poznati su slučajevi i s područja Grčke, naravno na grčkom.³⁸ Grčkog je podrijetla, a u rimskoj provinciji Dalmaciji je zabilježen na nekoliko natpisa, to su nadgrobna stela iz Hardomilje kod Ljubuškoga, nadgrobna stela u Klisu, ulomak natpisa iz Narone, žrtvenik iz Halapića.³⁹ Opet se radi o natpisima klesanim na latinskom jeziku, dok se jedino na vranjičkoj steli javlja na grčkom jeziku.

Iz prethodno navedenoga moglo bi se zaključiti da njihovi kognomeni ukazuju na ropsko podrijetlo. Anterot je bio rimski građanin, a samim time imao je pravo na legalno sklopljen brak. Stoga se može pretpostaviti da je i Onomasta bila također građanka jer je teško da bi se ropkinja mogla nazivati suprugom punopravnoga rimskog građanina. Njezino ime ne navodi se u punom obliku jer je ona postavljala spomenika. Njihovo podrijetlo nije moguće odrediti jer su imena vrlo rasprostranjena. Moguće da je stela stilizirano napravljena jer pokojnik i njegova supruga nisu bili boljšeg imovinskog stanja. Navođenje posvete podzemnim bogovima siglami i trostruke

Slika 3
Ulomak stele AMS AV-290 (snimio T. Seser)

imenske formule pokojnika datiraju ovaj spomenik u razdoblje od 2. do 3. stoljeća.

Sličan tip nadgrobne stele na području Salone i njenog agera postoji još na nekoliko mjesta. To su dva ulomka stele (sl. 3) koji se čuvaju u Arheološkom muzeju u Splitu.⁴⁰ Pronađeni su na Kamenu u Splitu. Na jednom ulomku je sačuvan zabat, a na drugom samo dio epitafa. Po načinu klesanja jako je slična našoj steli. Ipak, izgled zabata i gornjeg dijela natpisnog polja se razlikuju. Posebnost je i u tome što se van zabata, sa svake njegove strane, nalazi po jedna kružnica unutar koje se nalazi križ s jednim hastama. Drugi slični tipovi su Nigrinova stela koja se nalazi uzidana u kući Parać i Leova stela koja se čuva u Arheološkoj zbirci Marka Matijevića.⁴¹ Na Nigrinovoj steli profilacijom je naznačen tek trokutasti zabat i iznad njega sa svake strane su urezane kratke crte koje se pružaju kao zrake iz zabata i predstavljaju akroterije. Leova stela je još stiliziranija. Njoj su profilacijom naznačeni tek obrisi.

Iznad zabata vranjičke stele vidljivi su tragovi dlijeta ili čekića. Na lijevoj strani spomenika nalaze se uklesana tri latinska križa. Gornji je uklesan otprilike u vrhu stele, drugi je uklesan po sredini, dapače, zadire kroz profilaciju u

33 R. Matijašić 2002, str. 60.

34 Npr. natpisi: PH153030, PH186941, PH202175, PH248040 na internetskoj bazi <https://epigraphy.packhum.org/> korišteno 19. 7. 2021.

35 G. Alföldy 1969, str. 38-39.

36 CIL 3, 2250; I. Mirnik 1981, str. 237; N. Švonja 2018, str. 48-49, kat. br. 13.

37 G. Alföldy 1969, str. 151; OPEL I, str. 58

38 LPGN, str. 43.

39 R. Dodig 2002, str. 363-367; CIL 3, 2003; CIL 3, 1843, 8424; ILJug 1643.

40 Inv. br. AMS AV-290 i AMS A-5348.

41 Nigrinova stela uzidana je kao spolij u kući Parać u Ulici Paraći 38 u Solinu. J. Jeličić-Radonić – D. Pereža 2011, str. 58, kat. br. 29; P. Grubišić 2018, str. 98, 169-170, kat. br. 49. Na postojanje Leove stele upozorio me M. Matijević te mu ovim putem zahvaljujem. Stela je objavljena u I. Matijević 2006, str. 147-148, kat. br. 1b.

samo natpisno polje, a donji je uklesan ispod natpisnoga polja. Ovaj zadnji je zanimljiv jer je omeđen kružnim udubljenjima koja nisu ravnomjerno zastupljena niti se pazilo na njihov raspored. Gornji i donji križ klesani su šire, ali pliće, dok je srednji klesan uže, ali dublje.

Križevi pripadaju latinskom tipu, okomita hasta (najdulja) pruža se od lijevo na desno i očito je da sada stoje polegnuti. Ovo sugerira da se ploča nekoć nalazila uzidana vodoravno te da su tom prilikom uklesana tri križa.

Pojava uklesanih križeva na fasadama kuća poznata je na području Dalmacije. Križevi su klesani na različitim mjestima po fasadi. To se može tumačiti time da je ovisno o poziciji ovisila zaštita samog objekta. Stoga njihovo prisustvo ima apotropejsko značenje.⁴² U Vranjicu je ovo za sada jedini primjer klesanja ovakvih križeva. Na nekoliko vranjičkih kuća na fasadama su prikazi križeva, ali to su starokršćanski ulomci, najčešće prozorski pilastri, ulomci pluteja oltarne pregrade ili impost kapiteli.⁴³ Na njima su prikazi latinskog ili grčkog križa. Vjerojatno su se stari Vranjičani oslanjali na takve pronalaskе prilikom građevinskih ili poljoprivrednih radova, a svakako ti prikazi križeva bili su puno kvalitetnije klesani.

Zaključak

Spomenik koji je ovdje je opisan, iako jednostavan, vrlo je zanimljiv. Uzidan je kao spolij u fasadu obiteljske kuće te se spominje već 1820. godine. Jedan od razloga zbog kojih, na žalost, nećemo nikad saznati njegovo podrijetlo upravo je to što je davno otkriven, a vijest o mjestu njegova nalaza izgubila se među nasljednicima tijekom dugog vremena. Moguće je da potječe iz Vranjica, ali je veća mogućnost da je pronađen negdje na području Solina.⁴⁴

Zanimljiv je i sam izgled spomenika, tj. stele. Pripada tipu nearhitektonskih nadgrobnih stela s upisanim zabatom i klesana je vrlo stilizirano. Iz toga bi se moglo

zaključiti da pokojnik i njegova supruga, koja mu podiže spomenik, nisu bili dobroga materijalnog stanja. Natpis je klesan na grčkom jeziku u osam redaka. U Saloni su zabilježeni natpisi na grčkom jeziku, od najstarijega iz 4. stoljeća prije Krista pa do starokršćanskih kojih ima najviše.⁴⁵

Ovaj natpis je dosad samo objavljen kod Steinbüchela, a zatim u CIG-u gdje je restituiran i u oba slučaja navedeno je pogrešno mjesto čuvanja. Ovdje je restitucija ponešto nadopunjena. Onomasta podiže svome suprugu Gaju Klaudiju (?) Anterotu nadgrobnni spomenik s epitafom. Njihovi kognomeni ukazuju na robovsko podrijetlo. Ipak, Anterot je imao rimsko građansko pravo. U natpisu Onomasta navodi da su bili u braku, ali ne navodi svoje puno ime što bi sugeriralo kako nema građansko pravo. Kako je Anterot rimski građanin, teško je da bi ga ropkinja mogla nazivati suprugom. Stoga se može zaključiti da su bili u legalno sklopljenom braku, a izostavljanje njezina punog imena može se tumačiti time što je ona postavljala čica spomenika.

U natpisu je pokojnikovo predime skraćeno, kako se i inače navodilo, ali je također skraćen i njegov gentilicij koji bi, po analogiji, mogao glasiti Klaudije.

Oba kognomena su u Dalmaciji poznata na nekoliko natpisa, ali ovaj je jedinstven jer je na grčkom jeziku. U drugim slučajevima javljaju se na latinici. Spomenik se datira u razdoblje od 2. do 3. stoljeća.

Na steli su sekundarno uklesana tri latinska križa. Moguće je da je prije bila uzidana vodoravno, sudeći po orijentaciji križeva. To bi značilo da je mogla biti uzidana iznad vrata ili prozora. Praksa klesanja križeva ima apotropejsko značenje. U Dalmaciji je zabilježena takva praksa, dok je to za sada jedini primjer u Vranjicu. Međutim, na području Vranjica, zbog starokršćanskog lokaliteta u samom mjestu, ali i u obližnjoj Saloni, stari Vranjičani su uzidavali starokršćanske ulomke s prikazom križa, umjesto da su ih klesali.

42 O tome detaljnije u A. Vodanović – I. Huljev 2018, str. 353-366. U tom radu objavljeni su primjeri na području Podgore, ali može ih se pronaći i u drugim mjestima po Dalmaciji. Na području stare gradske jezgre u Trogiru također je moguće pratiti ovu praksu.

43 Ulomci s prikazom križa uzidani kao spoliji vidljivi su na kućama Dom don Frane Bulića 47, Dom don Frane Bulića 21, Dom don Frane Bulića 25, Don Luke Jelića 31.

44 Vranjičani su imali svoje zemlje, osim u Vranjicu, i na području Solina. O tome detaljnije u D. Kečkemet – I. Javorčić str. 80; N. Švonja 2014, str. 246-247; N. Švonja 2018, str. 36.

45 Najstariji natpis je objavljen u B. Kuntić-Makvić – J. Marohnić 2010, str. 82-83, 208, kat. br. 460; starokršćanski natpisi objavljeni su u J. P. Caillet *et al.* 2010, str. 1117-1208, 1272-1274.

Kratice

- CIG = *Corpus inscriptonum Graecarum*, Berlin
- CIL = *Corpus inscriptionum Latinarum*, Berlin
- ILJug = *Inscriptiones Latinae quae in Iugoslavia inter annos MCMIII et MCMXL repertae et editae sunt*
- LPGN = *A Lexicon of Greek Personal Names, vol III. A*, Oxford 1997.
- OPEL = *Onomasticon Provinciarum Europae Latinarum, vol I*, Budapest 2005

Literatura

- G. Alföldy 1969 Géza Alföldy, *Die Personennamen in der römischen Provinz Dalmatia*, Heidelberg 1969.
- J. P. Caillet *et al.* 2010 Jean Pierre Caillet – Noël Duval – Denis Feissel – Nancy Gauthier – Emilio Marin – Françoise Prévot, *Salona IV. Inscriptions de Salone chrétienne IVe-VIIe siècle*, Rome – Split 2010.
- R. Dodig 2002 Radoslav Dodig, *Spomenik Kvinta Valerija iz Hardomilja kod Ljubuškog*, *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku* 95, Split 2002, 363-367.
- I. Grubišić 2011 Ivan Grubišić, *Svećenici u službi župe svetoga Martina u Vranjicu od 1650. do 1911. godine*, *Tusculum* 4, Solin 2011, 137-157.
- P. Grubišić 2018 Petar Grubišić, *Antički spoliji na području Solina*, magistarski rad, Zagreb 2018.
- M. Ivanišević – Đ. Ivanišević 2011 Milan Ivanišević – Đenko Ivanišević, *Katastar Solina i okolice u godini 1831.*, Split 2011.
- J. Jeličić-Radonić – D. Pereža 2011 Jasna Jeličić-Radonić – Darko Pereža, *Antičke spolije u solinskim Paraćima*, *Tusculum* 4, Solin 2014, 43-66.
- D. Kečkemet – I. Javorčić 1984 Duško Kečkemet – Ivo Javorčić, *Vranjic kroz vjekove*, Split 1984.
- G. Klaffenbach 1957 Günther Klaffenbach, *Griechische Epigraphik*, Göttingen 1957.
- B. Kuntić-Makvić – J. Marohnić 2010 Bruna Kuntić-Makvić – Jelena Marohnić, *Natpisi*, u: *Antički Grci na tlu Hrvatske*, katalog izložbe, Zagreb 2010, 73-89.
- D. Maršić 1997 Dražen Maršić, *Novi nadgrobni natpisi s jugoistočne salonitanske nekropole*, *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru* 35 (22), 1995/1996, Zadar 1997, 101-126.
- R. Matijašić 2002 Robert Matijašić, *Uvod u latinsku epigrafiju*, Pula 2002.
- I. Matijević 2006 Ivan Matijević, *Neobjavljeni natpisi iz Žrnovnice i Salone*, *Vjesnik za arheologiju i povijest dalmatinsku* 99, Split 2006, 145-152.

- I. Mirnik 1981 Ivan Mirnik, *Mijat Sabljari u Solinu i Vranjicu god. 1854.*, Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku 75, Split 1981, 209-240.
- B. Nedved 1992 Branka Nedved, *Stanovništvo Kaštel-Sućurca u rano rimsko doba*, u: Zlatko Gunjača (ur.), *Kaštel-Sućurac od prapovijesti do XX. stoljeća*, Split 1992, 7-32.
- A. Steinbüchel 1820 Anton Steinbüchel, *Dalmatien. Eine Reiseskizze*, Jahrbücher der Literatur 12, Wien 1820, 1-30.
- M. Špikić 2006 Marko Špikić, *Anton Steinbüchel i začetak novoga doba u proučavanju dalmatinskih starina*, Kulturna baština 33, Split 2006, 171-186.
- N. Švonja 2014 Nino Švonja, *Antički spoliji u kući Benzon*, Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku 107, Split 2014, 241-289.
- N. Švonja 2018 Nino Švonja, *Natpisi kao spoliji u Vranjicu*, Tusculum 11, Solin 2018, 35-59.
- A. Vodanović – I. Huljev 2018 Antonia Vodanović – Ivan Huljev, *Houses and Paths from Podgora: A Case of Landscape Sacralization*, u: Juraj Belaj et al. (ur.), *Zbornik instituta za arheologiju*, 10, Zagreb 2018, 353-366.

Summary

Nino Švonja

The sepulchral stela of Gaios K. Anterotos from Vranjic

Key words: sepulchral stela, epitaph, spolium, cross, Greek alphabet, Vranjic

The monument that is described here is a simple, yet interesting one. It is built in the facade of a family house as a spolium, for the first time mentioned in 1820. One of the reasons why we shall never find out its origin is the fact that it was discovered long time ago, and the information on the place of its discovery has been lost between the generations of this family. It is possible that it originates from Vranjic, but it is even more probable that it was found somewhere in Solin.

Interesting is the very appearance of the monument, that is, stela. It belongs to the non-architectural type of sepulchral stelae with inscribed gable and cut in a very stylised manner. This offers the conclusion that the deceased and his wife, who erected the monument, were not well off. The inscription is written in the Greek language, in eight lines. Inscriptions in the Greek language have been found in Salona, from the oldest one dated to the 4th ct. BC, till the paleo-Christian ones that make the most part of them.

So far, this inscription has been published by Steinbüchel, and then in the CIG where it has been reconstructed, both sources misstating the place where it is kept. Here its reconstruction is somewhat supplemented. This grave monument with epitaph of Gaios Klaudios (?) Anterotos is erected by his wife Onomaste. Their cognomina indicate slave origins. Yet, Anterotos had Roman civil rights. In the inscription Onomaste states that they were married, but does not state her full name, this suggesting that she had no civil rights. Since Anterotos is a Roman citizen, it is improbable that a slave could have called him her

husband. Therefore, the lack of her full name could be interpreted as she being the person who erected the monument.

In the inscription his praenomen is abbreviated, as it was customary, but also abbreviated is his gentilicium, that could be Klaudios.

Both cognomina are known in Dalmatia from several inscriptions, but this one is unique because it appears in the Greek language, whereas in other cases they appear in Latin. The monument is dated to the 2nd or the 3rd centuries.

Subsequently, three Latin crosses were cut at the stela. Given the orientation of the crosses, it is possible that it was built in horizontally. This would mean that it could have been built in above a door or a window. The cross cutting practice has an apotropaic meaning. This practice has been noted in Dalmatia, but so far this is the only such case in Vranjic. However, in Vranjic and because of the paleo-Christian locality in the very place. But also in the nearby Salona, the inhabitants used to build in their houses paleo-Christian fragments showing crosses, rather than cutting them by themselves.

Translated by Radovan Kečkemet

